

კულტურა და საზოგადოება

1. კულტურის არსი
2. კულტურა, სოციალიზაცია და კონტროლი
3. კულტურის უნივერსალური ელემენტები
4. ეთნოცენტრიზმი და კულტურული რელატივიზმი
5. ჯგუფური იდენტურობა და კულტურა
6. კულტურის შემადგენელი ნაწილები (ძირითადი ელემენტები)
7. კულტურა, ენა და იდეოლოგია
8. კულტურული კონფლიქტი
9. კულტურული ფორმების ნაირსახეობა: მასობრივი კულტურა, სუბკულტურა და კონტრკულტურა.
10. ამერიკული და ქართული კულტურის ტრადიციული ღირებულებები.

კულტურის არსი

სიტყვა კულტურა ლათინური წარმოშობისაა და ნიშნავს ნიადაგის დამუშავებას. შუასაუკუნეებში ეს სიტყვა ნიშნავს მარცვლეულის წარმოების პროგრესულ მეთოდს, ამგვარად ჩნდება სიტყვა აგრიკულტურე, ანუ ნიადაგის დამუშავების კულტურა. მაგრამ, XVIII-XIX საუკუნეებში ამ სიტყვის გამოყენება დაიწყო ადამიანებთან მიმართებაში, ე.ი. თუ ადამიანი ნაკითხი იყო და გამოირჩეოდა დახვეწილი მანერებით ის ითვლებოდა „კულტურულ“ ადამიანად. მაშინ ეს ტერმინი ძირითადად გამოიყენებოდა არისტოკრატებთან მიმართებაში, რათა გამოეყოთ ისინი „არაკულტურული“ უბრალო ადამიანებისაგან. გერმანული სიტყვა – კულტურ, ასევე ნიშნავდა ცივილიზაციის მაღალ დონეს. ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში სიტყვა „კულტურა“ ჯერ კიდევ ასოცირდება საოპერო თეატრთან, მშვენიერ ლიტერატურასთან, ზრდილობიან აღზრდასთან

კულტურის თანამედროვე განსაზღვრებამ მოიცვალა ამ ცნების არისტოკრატიული შეფერილობა. ის არის სიმბოლო მრწამსის, ღირებულებების (ხელოვნებასა და ლიტერატურაში გამოყენებული) გამოსახვის საშუალებებისა, რომელიც საერთოა ადამიანთა რომელიმე ჯგუფისათვის; ის ემსახურება ადამიანთა ამ ჯგუფის ქცევების რეგულირებასა და გამოცდილების მოწესრიგებას. ქვეჯგუფის მრწამსი და შეხედულებები ხშირად სუბკულტურად იწოდება.

კულტურა, სოციალიზაცია და კონტროლი

კულტურა იქმნება, კულტურა ისწავლება. რამდენადაც შეუძლებელია მისი ბიოლოგიური გზით შექმნა, იმდენად ყოველი თაობა ხელახლა ქმნის მას და გადასცემს შემდეგ თაობას. ეს პროცესი არის სოციალიზაციის საფუძველი. მრწამსის, ღირებულებების, ნორმების, წესების და

იდეალების ათვისების შედეგად ხორციელდება ბავშვის პიროვნებად ჩამოყალიბება და მისი ქცევების რეგულირება. სოციალიზაციის პროცესის მასობრივი შეწყვეტა გამოიწვევდა კულტურის დაღუპვას.

კულტურა აყალიბებს საზოგადოების წევრ პიროვნებებს, ამით გარკვეული დოზით არეგულირებს მათ ქცევებს.

თუ კულტურა არეგულირებს ადამიანის ქცევებს, იქნებ ის რეპრესიულად უნდა ჩავთვალოთ? სწორედ ასე თვლიდა ზიგმუნდ ფროიდი. მან გამოიკვლია კონფლიქტი ადამიანის ნატურის კულტურასა (ან ცივილიზაციასა) და ინსტინქტურ საწყისს შორის. ხშირად კულტურა მართლაც თრგუნავს ადამიანის მისწრაფებებს, განსაკუთრებით სექსუალურსა და აგრესიულს. მაგრამ სავსებით არ გამორიცხავს მათ. ის უფრო განსაზღვრავს პირობებს, როდესაც ისინი კმაყოფილდებიან. სხვა სიტყვებით, ის გამოყოფს დროს, ადგილს და საშუალებებს მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად. მაგალითად, კულტურა არ ცდილობს სექსუალური მისწრაფებების განადგურებას. პირიქით, გარკვეული წესები ადგენენ, ვინ არის შესაბამისი პარტნიორი, სად და როდის შეიძლება სექსი და როგორ უნდა მოიქცე ამ დროს.

კულტურის უნივერსალური ელემენტები

ყველა კულტურისათვის დამახასიათებელი საერთო ნიშნების ერთობლიობას – კულტურული უნივერსალიები – ეწოდება.

ჯორჯ მერდოკმა (1965) გამოყო 60-ზე მეტი კულტურული უნივერსალია. მათ შორისაა – სპორტი, სხეულის შეკაზმვა, თანამშრომლობა, ცეკვები, განათლება, სამგლოვიარო რიტუალები, ჩუქება, სტუმართმოყვარეობა, სისხლის აღრევის აკრძალვა, ხუმრობა, ენა, რელიგიური წესები, სექსუალური შეზღუდვები, შრომის იარაღის კეთება, ამინდზე გავლენის მცდელობა.

რატომ არსებობენ კულტურული უნივერსალიები? ზოგიერთ ანთროპოლოგს მიაჩნია, რომ ისინი ყალიბდებიან ბიოლოგიური ფაქტორების საფუძველზე. კლაკჰონის აზრით მათ განეკუთვნებათ: ორი სქესის არსებობა; ახალშობილთა უმწეობა; საკვების, სითბოსა და სექსის მოთხოვნილება; ასაკობრივი განსხვავება ადამიანებს შორის; სხვადასხვა ჩვევების შეძენის უნარი. ყველა საზოგადოებაში აკრძალულია მკვლელობა და იძრახება სიცრუე, არსად არ არის გამართლებული ტანჯვა. ყველა კულტურა უნდა უწყობდეს ხელს გარკვეული ფიზიოლოგიური, სოციალური და ფსიქოლოგიური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას.

კრიტიკა: უარყოფენ ბაზისური მოთხოვნილებების კონცეფციას. საკვები, სექსი და სითბო ყველას უნდა. მაგრამ ადამიანები აკეთებენ ამას არა მხოლოდ ამ მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად. ადამიანს შეუძლია სტუმრები მოიწვიოს იმისათვის, რომ წაიტრაბახოს საკუთარი სახლის მორთულობით, დაიმსახუროს უფროსის კეთილი განწყობა ან სხვა უფრო

სერიოზული მიზეზების გამო. ე. წ. საბაზისო – ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური ან სოციალური – მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაზე გავლენა აქვს კულტურულ ღირებულებებსა და ნორმებს, რომელთაც არაფერი საერთო არა აქვთ ამ მოთხოვნილობებთან.

ეთნოცენტრიზმი და კულტურული რელატივიზმი

საკუთარი კულტურის აღმატებულობის პოზიციებიდან სხვების კულტურის შეფასების ტენდენციას ეთნოცენტრიზმი ეწოდება. ეთნოცენტრიზმი დაკავშირებულია ქსენოფობიასთან – ეს არის შიში და სიძულვილი სხვისი ჩვევებისა და შეხედულებების მიმართ.

კულტურა შეიძლება გაგებულ იქნას მისი საკუთარი ღირებულებების ანალიზის საფუძველზე და მის საკუთარ კონტექსტში. ამ თვალსაზრისს ეწოდება კულტურული რელატივიზმი.

ამერიკელმა ანთროპოლოგმა რუთ ბენედიქტმა (1934) შემდეგნაირად სრულყო ეს კონცეფცია: ყოველი კულტურა შეიძლება გაგებულ იქნას მხოლოდ საკუთარ კონტექსტში და ის უნდა განიხილებოდეს როგორც ერთიანი და მთლიანი. არც ერთი ღირებულება, რიტუალი ან მოცემული კულტურის სხვა თავისებურება არ იქნება სრულყოფილად გაგებული, თუ მას ცალკე განვიხილავთ. მაგალითად, იმისათვის, რომ გავიგოთ 4 ივლისის მნიშვნელობა აშშ, მკვლევარმა უნდა დაინახოს ურთიერთკავშირი ამ დღესასწაულს – დამოუკიდებლობის დღესა და მთელს ამერიკულ კულტურას შორის.

კულტურული რელატივიზმი ხელს უწყობს მონათესავე კულტურებს შორის უმნიშვნელო განსხვავებების გაგებას.

ჯგუფური იდენტურობა და კულტურა

კულტურა – ეს არის საზოგადოებრივი ცხოვრების შენობის ცემენტი. Dდა არა მხოლოდ იმიტომ, რომ სოციალიზაციისა და სხვა კულტურებთან კონტაქტის პროცესში ის ერთი ადამიანიდან გადაეცემა მეორეს, არამედ იმიტომაც, რომ ადამიანებში აღვიძებს რომელიმე ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობის შეგრძნებას. როგორც ეტყობა, ერთი კულტურული ჯგუფის წევრები უფრო ადვილად უგებენ, ენდობიან და თანაუგრძნობენ ერთმანეთს, ვიდრე სხვა ჯგუფის წევრებს. მათი საერთო გრძნობები ასახულია სლენგსა და ჟარგონებში, საყვარელ კერძებში, მოდასა და კულტურის სხვა ასპექტებში.

კულტურა არა მხოლოდ ამტკიცებს ადამიანებს შორის სოლიდარობას, არამედ ადამიანებს შორის და ჯგუფის შიგნით კონფლიქტების მიზეზიცაა. ეს ადვილად შეიმჩნევა ენის – კულტურის მთავარი ელემენტის მაგალითზე. ერთი მხრივ, ურთიერთობის შესაძლებლობა ხელს უწყობს სოციალური ჯგუფის წევრების ერთობის სიმტკიცეს. ენის ერთობა აერთიანებს ადამიანებს. მეორე მხრივ, საერთო ენა გამოყოფს იმ ადამიანებს, რომლებიც ამ ენაზე არ საუბრობენ, ან საუბრობენ ცოტა სხვაგვარად.

სოციალური ჯგუფები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან თავისებური ქესტებით, ტანსაცმლის სტილითა და კულტურული ფასეულობებით. ყველივე ეს შეიძლება გახდეს ჯგუფებს შორის კონფლიქტის მიზეზი.

კულტურის შემადგენელი ნაწილები (ძირითადი ელემენტები)

1. *ცნებები (კონცეპტები).* ძირითადად ისინი ენაში არიან მოქცეულნი. მათი წყალობით ხერხდება ადამიანების გამოცდილების მოწესრიგება.
2. *მიმართება.* კულტურები არა მხოლოდ განასხვავებენ ქვეყნის ნაწილებს ცნებების საშუალებით, არამედ ავლენენ მათ ერთმანეთთან კავშირს დროსა და სივრცეში, ასევე მნიშვნელობით (მაგალითად, თეთრი შავის საპირისპიროა), მიზეზობრივი გაპირობებულობის საფუძველზე („წკნელს დაინანებ _ ბავშვს გააფუჭებ“).
3. *ღირებულებები.* ღირებულებები _ ეს არის ზოგადმიღებული შეხედულებები იმ მიზნების მიმართ, რომლისკენაც უნდა მიისწრაფოდეს ადამიანი. ისინი არიან ზნეობრივი პრინციპების საფუძველი. მაგალითად, ქრისტიანულ მორალში, ათი მცნება, ყველა სხვა მოთხოვნებთან ერთად გულისხმობს ადამიანისათვის სიცოცხლის შენარჩუნებას („არა კაც ჰკლა“), მეუღლეთა ერთგულებას („არ იმრუშო“), და მშობლების პატივისცემას („პატივი ეცი მამასა შენსა და დედასა შენსა“).
4. *ჩესები.* ეს ელემენტები (მათ შორის ნორმებიც) გარკვეული კულტურის ღირებულებების ჩარჩოებში და მათ შესაბამისად არეგულირებენ ადამიანების ქცევებს.

ამგვარად: კულტურა შეიცავს ნიმუშებს, რომლებიც გვეხმარება გავიგოთ თუ რა არსებობს (წარმოდგენები და ცნებები გარესამყაროზე), რა შეიძლება არსებობდეს (ურთიერთკავშირები), რა მიმართებაში ვიყოთ იმასთან რაც არსებობს და რაც შეიძლება იყოს (ღირებულებები), როგორ მოვექცეთ რამეს და როგორ გავაკეთოთ ეს (ნორმები)

ღირებულებები აფუძნებენ ნორმებს, ნორმები, თავის მხრივ აფუძნებენ სანქციებს.	
ღირებულებები	ინდივიდის სიცოცხლე და კეთილდღეობა
წესები (ნორმები)	მკვლევლობის, შეიარაღებული თავდასხმის და სხვ. ამკრძალავი კანონები
სანქციები	სიკვდილით დასჯა, ციხეში ჯდომა

კულტურა, ენა და იდეოლოგია

საერთო ენა ასევე აძლიერებს საზოგადოების მთლიანობას. ის ეხმარება ადამიანებს თავიანთი ქმედებების კოორდინირებაში. გარდა ამისა, ადამიანებს შორის, რომლებიც ერთ ენაზე საუბრობენ, თითქმის ავტომატურად იჩენს თავს ურთიერთგაგება და თანაგრძნობა. ენაში აისახება ადამიანების ცოდნა საზოგადოებაში ჩამოყალიბებული საერთო ტრადიციების, მიმდინარე მოვლენების შესახებ. მოკლედ, ის ხელს უწყობს ჯგუფური ერთობის, ჯგუფური იდენტურობის გრძნობის ჩამოყალიბებას. თუმცა ენა ძლიერი გამაერთიანებელი ძალაა, ამავე დროს მას შეუძლია ადამიანების დაშორიშორება. ჯგუფი, რომელიც მოცემულ ენაზე საუბრობს ყველა ამ ენაზე მოლაპარაკეს თავისიანად თვლის, სხვა ენაზე და დიალექტზე მოლაპარაკეს სხვად. ამერიკულ საზოგადოებაში დიალექტი ხშირად დაცინვის საგანია – ხშირად გვესმის როგორ დასცინიან ერთმანეთს ბრუკლინელები და ბოსტონელები. ერის შიგნით ლინგვისტიკური ქვეჯგუფების არსებობა შეიძლება გახდეს ხანგრძლივი და ღრმა დაპირისპირების საფუძველი (მშვენიერი გამონაკლისია შვეიცარია). ენა – კანადაში მცხოვრები ინგლისელებისა და ფრანგების ანტაგონიზმის ძირითადი სიმბოლოა.

- იდეოლოგია არის გარკვეული ღირებულებებისა და ფაქტების დამფუძნებელი სისტემა.
- იდეოლოგია ანხორციელებს მრავალ ფუნქციას. მაგალითად, ემსახურება სოციალური დამაბულობის შენელებას, რომლებიც თავს იჩენენ მაშინ, როდესაც ადამიანები აღმოაჩენენ, რომ ზოგიერთი, მათ მიერ გაზიარებული ღირებულებები არ შეესატყვისებიან მათ რეალურ ცხოვრებას.
- იდეოლოგიებს შეუძლიათ აგრეთვე გამოხატონ ან დაიცვან რომელიმე სოციალური ჯგუფების ინტერესები.
- მარქსიზმის თვალსაზრისით იდეოლოგია ან ამართლებს რომელიმე ჯგუფის არსებობას ან იბრძვის მის წინააღმდეგ.
- იდეოლოგია ანიჭებს საზრისს და კანონიერებას ადამიანთა ქცევებს.

კულტურული კონფლიქტი

ერთიანობის გარკვეული ნიშნების გარდა კულტურებს შორის შესაძლებელია განსხვავებები და თავს იჩინენ კონფლიქტები.

- ანომია ეწოდება სოციალური ნორმების ბუნდოვანი ხასიათის გამო კულტურის ერთიანობის რღვევას.
- კულტურული შეყოვნება (ჩამორჩენა) შეიძლება იმ შემთხვევებში, როდესაც ცვლილებები მატერიალური კულტურის სფეროში წინ უსწრებენ არამატერიალური

კულტურის შესაძლებლობებს შეინარჩუნონ შესაბამისობა მატერიალური კულტურის დონესთან.

- უცხო კულტურის ბატონობას მივყევართ კულტურების შეჯახების ფორმით გამოვლენილი სხვადასხვა სტრუქტურის მქონე კონფლიქტებისაკენ.

კულტურის მოდელი ყალიბდება დაპირისპირებულ ტენდენციებს – გაერთიანებასა და განცალკევებას შორის მუდმივი ბრძოლის პროცესში.

კულტურული ფორმების ნაირსახეობა: მასობრივი კულტურა, სუბკულტურა და კონტრკულტურა.

- მაღალი კულტურა (ელიტური) – დახვეწილი ხელოვნება, კლასიკური მუსიკა და ლიტერატურა – იქმნებოდა და აღიქმებოდა ელიტის მიერ.
- სახალხო კულტურა – სადაც იგულისხმებოდა ზღაპრები, ფოლკლორი, მითები და სიმღერები ეკუთვნოდა ღარიბებს. ყოველი ამ კულტურების პროდუქტი განკუთვნილი იყო საზოგადოების გარკვეული ნაწილისათვის და ეს ტრადიცია იშვიათად ირღვეოდა.
- მასობრივი კულტურა, – მასობრივი ინფორმაციის (რადიო, მასობრივი ნაბეჭდი გამოცემები, ტელევიზია, გრამფირფიტები, მაგნიტოფონები) საშუალებების გაჩენისთანავე წაშლა დაიწყო ამ ორ კულტურას შორის არსებულმა სხვაობამ. რომელიც არ არის დაკავშირებული რეგიონალურ, რელიგიურ ან კლასობრივ სუბკულტურებთან. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები და მასობრივი კულტურა ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია.

სუბკულტურა და კონტრკულტურა

საზოგადოების უმრავლესობისაგან განმასხვავებელ ნორმებისა და ღირებულებების სისტემას სუბკულტურა ეწოდება.

სუბკულტურა ყალიბდება ისეთი ფაქტორების გავლენით, როგორებიცაა სოციალური კლასი, ეთნიკური წარმომავლობა, რელიგია და საცხოვრებელი ადგილი.

სუბკულტურის ღირებულებები განაპირობებენ ჯგუფის წევრების პიროვნულ ჩამოყალიბებას.

კონტრკულტურა და კონფლიქტი. ტერმინი „სუბკულტურა“ არ ნიშნავს, რომ ესა თუ ის ჯგუფი ეწინააღმდეგება საზოგადოებაში გაბატონებულ კულტურას. მაგრამ ზოგჯერ ჯგუფი

აქტიურად ცდილობს შეიმუშავოს ნორმები და ღირებულებები, რომლებიც წინააღმდეგობაშია გაბატონებული კულტურის ძირითად ასპექტებთან. ასეთი ნორმებისა და ღირებულებების საფუძველზე ყალიბდება კონტრკულტურა. დასავლეთის საზოგადოებაში ცნობილი კონტრკულტურაა – ბოჰემა.

ამერიკული და ქართული კულტურის ტრადიციული ღირებულებები

- *პიროვნული წარმატება.* ამ ღირებულების არსს გამოხატავს ლეგენდა იმის შესახებ თუ, „როგორ უნდა დააღწიო თავი სიღარიბეს და გამდიდრდე“, როგორ მოხვდე „ქოხიდან პრეზიდენტის სასახლეში“.
- *აქტიურობა და თავდადებული შრომა.* ამერიკელები უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებენ დროის რაციონალურად გამოყენებას. როგორც წესი, ეჭვით უყურებენ იმას, ვინც „არ იღწვის“ და „ფლანგავს დროს“.
- *ეფექტურობა და სარგებლიანობა.* ამერიკელები, ჩვეულებრივ, მაღალ შეფასებას აძლევენ ადამიანებს, რომლებიც სწრაფად და კარგად ასრულებენ თავის სამუშაოს; ისინი ცდილობენ შეიძინონ ნივთები, რომლებიც დიდხანს და კარგად მოემსახურებათ; ამერიკელები მუდმივად ცდილობენ ყველაფრის გაუმჯობესებას, სათაგურისაც კი; ახალ იდეებსა და გამოგონებებს მიიღებენ მხოლოდ პრაქტიკული შემოწმების მერე.
- *პროგრესი.* ამერიკელებს სჯერათ, რომ ახალი ჯობს ძველს. ისინი ოპტიმიზმით უყურებენ მომავალს.
- *ნივთები, როგორც ნიშანი კეთილდღეობისა.* უამრავი ჟურნალი და ტელეგადაცემები რეკლამას აძლევენ სახლებს, დიდ ავტომობილებს და მატერიალური კეთილდღეობის სხვა მაჩვენებლებს. ისინი ავლენენ ამერიკელთა მისწრაფებას ფუფუნებისაკენ.
- *მეცნიერების პატივისცემა.* ამერიკელები მეცნიერებებისაგან მოელიან ტექნოლოგიური, სამედიცინო და თვით სოციალური პრობლემების გადაჭრას.